

Κοινωνική Ληστεία και

Κατερίνα Κόκκινου*

I. Εισαγωγή

Στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας και στα πρώτα χρόνια της Αγγλοκρατίας το έγκλημα παίρνει τεράστιες διαστάσεις στην Κύπρο ιδιαίτερα στις επαρχίες Πάφου και Λεμεσού. Μια συμμορία που αποτελείται από Τουρκοκύπριους και Ελληνοκύπριους γνωστή ως Χασαμπουλιά, δρουν μεταξύ του 1887 και 1896 διαπράττουν μια σειρά από βίαιες πράξεις στην Επαρχία Πάφου. Ποιοι όμως είναι οι παράγοντες που βοήθησαν στην εμφάνισή τους; Ποία είναι η πραγματική τους ιστορία; Ποίοι οι λόγοι εξαφάνισης της ληστείας στις αρχές του 20ου αιώνα; Τέλος, γιατί τα Χασαμπουλιά δε μυθοποιήθηκαν ποτέ ενώ σ' άλλες περιοχές του κόσμου οι ληστές ηρωοποιήθηκαν; Αυτά τα ερωτήματα θα προσπαθήσω να απαντήσω στη συνέχεια.

II. Ιστορικό πλαίσιο της Κυπριακής πραγματικότητας στα τέλη του 19ου αιώνα

Η βασικότερη ιστορική πηγή για αυτή την εποχή είναι ο διοικητής της Αστυνομίας Μιχάλης Καρεκλάς ο οποίος εξέδωσε ειδική μελέτη το 1938 για τα Χασαμπουλιά με τον τίτλο. "Οι εγκληματικές δραστηριότητες των Χασαμπουλιών". Παρόλο που είχαν περάσει αρκετά χρόνια από τη δράση

των Χασαμπουλιών ο Καρεκλάς μπόρεσε με βάση τα αρχεία της αστυνομίας και από ζωντανές μαρτυρίες να δώσει μια καθαρή εικόνα του εγκλήματος που επικρατούσε εκείνη την εποχή. Τα παρακάτω ιστορικά στοιχεία τα οποία θα αναφερθούν είναι παρμένα από το Μιχάλη Καρεκλά όπως τα καταγράφει ο κ. Παναγιώτης Παπαδημήτρης στο βιβλίο του "Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878 - 1978".

Κατά τη διάρκεια της τουρκικής κατοχής της Κύπρου και αρκετά χρόνια μετά τη βρετανική κατοχή η επαρχία Πάφου συγκλονιζόταν από το έγκλημα. Η Πάφος ήταν μία εντελώς απομονωμένη επαρχία όπως αναφέρει ο Μιχάλης Καρεκλάς και ο κόσμος που ήθελε να μεταβεί στην Πάφο χρειαζόταν σωματοφύλακες γιατί ο κίνδυνος ληστείας ή δολοφονίας ήταν άμεσος. Εκείνη την εποχή η λέξη "Παφίτης" ήταν συνώνυμη του "εγκληματία".

Παράλληλα, η πλειοψηφία των κατοίκων της επαρχίας Πάφου ήταν αμόρφωτοι και πολύ λίγα σχολεία υπήρχαν στην πόλη. Οι πλείστοι ασχολούνταν με το επάγγελμα του γιδοβοσκού στα βουνά και του αγελαδοτρόφου στην πεδιάδα. Οι ιδιοκτήτες αγών και αγελάδων ήταν οι πιο πλούσιοι και κατ' επέκταση τα ηγετικά μέλη κάθε κοινότητας. Αυτά τα άτομα ήταν οι χειρότεροι εγκληματίες αφού η οικονομική τους δύναμη τους έδινε τη δυνατότητα να κάνουν ότι θέλουν (bejek bashies).

Η κλοπή αγελάδων παρουσιαζόταν σε πολύ μεγάλα ποσοστά και χρησίμευε κυρίως ως εκδίκηση από τον ένα εγκληματία εναντίον του άλλου. Όταν οι κλοπές γίνονταν εναντίον φιλήσυχων ανθρώπων οι τελευταίοι δεν πήγαιναν στην Αστυνομία για βοή-

θεια αλλά πλήρωναν άλλους εγκληματίες ή αν ήταν φτωχοί τους ικέτευαν για βοήθεια. Εάν το μάθαινε η Αστυνομία τότε ζητούσε βοήθεια από τους εγκληματίες. Οι φιλήσυχοι άνθρωποι δεν τολμούσαν να βοηθήσουν γιατί θα πλήρωναν με τη ζωή τους. Οι εγκληματίες αυτοί ήταν πανίσχυροι. Πολλές φορές μαζεύονταν στα πανηγύρια και κατάστρωναν τα σχέδια επόμενων εγκλημάτων. Οι χωρικοί όταν τους έβλεπαν σηκώνονταν όρθιοι και τους χαιρετούσαν.

Κατ' επέκταση ήταν πολύ εύκολο για ένα αν ήθελε να σκοτώσει τον εχθρό του. Μπορούσε να βρει ένα αυτουργό ο οποίος θα διέπραττε το φόνο έναντι κάποιου ποσού χρημάτων. Το ποσό καθοριζόταν ανάλογα με την οικονομική κατάσταση ή τη δύναμη του θύματος. Για ένα ισχυρό άτομο το ποσό ήταν 20 λίρες ενώ για ένα αδύνατο το ποσό ήταν 5 λίρες. Όταν όλα κανονίζονταν ο αυτουργός που στις περισσότερες φορές δε γνώριζε το θύμα του θα προσπαθούσε να το γνωρίσει και με την πρώτη ευκαιρία να το σκοτώσει.

III. Η δράση των Χασαμπουλιών

Μέσα σ' αυτό το φαύλο κύκλο των εγκλημάτων και της εκδίκησης εμφανίζεται μια συμμορία οπλισμένων ανδρών που διέπραξαν μια σειρά ζωοκλοπών, φόνων, απαγωγών και βιασμών στην επαρχία Πάφου. Οι ληστές αυτοί είναι γνωστοί ως τα "Χασαμπουλιά". Η ιστορία τους χωρίζεται σε δύο μέρη: (α) η ιστορία του μεγαλύτερου αδελφού Χασάν Αχμέτι Πολύ ο

στην Κύπρο Χασαμπουλιά

ΚΑΙ ΜΑΚΑΜΗΣ — ΧΟΥΣΕΪΝ —

οποίος έδρασε το 1887 - 88. Ήταν γνωστός ως Χασανπουλής και (β) Η δράση των αδελφών του Μεχμέτ Αχμέτ Καϊμακάμ και Χουσεΐν Αχμέτ Καβουνή οι οποίοι ήταν γνωστοί ως τα Χασαμπουλιά ή “τα κοπέλια”. Η περίοδος της δράσης τους είναι από το Δεκέμβρη του 1894 μέχρι τις 5 Φεβρουαρίου 1896.

Το 1887 ο Χασάν Πολύς ήταν είκοσι ετών και ήταν ιδιοκτήτης καφενείου στα Μαμώνια, προηγουμένως ήταν βοσκός. Ο Χασάν ήταν ερωτευμένος με μια νέα που καταγόταν από τα Μαμώνια την Εμεττέ που ήταν γυναίκα του θείου του. Ένας στενός του φίλος ο Χαϊρεττίν Μπαστάρδος έκανε άσεμνες προτάσεις στην Εμεττέ. Όταν το έμαθε ο Χασάν θέλησε να πάρει εκδίκηση και έτσι η ιστορία ξεκινά για λόγους τιμής και προστασίας του ονόματός του. Ο Χασανπουλής κάνει τρεις απόπειρες φόνου εναντίον του Χαϊρεττίν και αργότερα κατηγορείται εκείνος και ο θείος του, από τα παιδιά του Χαϊρεττίν ότι προσπάθησαν να τους κλέψουν τα πρόβατα τους και τους πυροβόλησαν. Ο Χασανπουλής και ο θείος του καταδικάζονται σε επτά χρόνια φυλάκιση όμως ο πρώτος δραπετεύει και γίνεται φυγάς. Η ζωή του ως φυγάς περιγράφεται ως έντιμη και ότι προστάτευε και βοηθούσε ιδιαίτερα τις γυναίκες. Ο πρώτος φόνος που διέπραξε ήταν του Δημοσθένη Χατζηγιώργη από τα Κελοκέδαρα ο οποίος είχε κλέψει δύο βόδια από τον πατέρα του. Εν τω μεταξύ ο Χαϊρεττίν δωροδοκεί ένα φίλο του Χασανπουλή τον Αμπτουλάχ Σιερίφογλου να τον σκοτώσει. Ο Αμπτουλάχ τον προσκαλεί στο σπίτι του για να “διασκεδάσουν”, όμως ο Χασάν αντιλαμβάνεται τις προθέσεις του, προειδοποιούμενος από τη μητέρα του και φεύγει. Ένας άλλος φίλος του

Χασάν, ο Γιαννακός Χατζηγιώλλουρου, αναλαμβάνει την εξόντωση του. Όμως και αυτή η προσπάθεια ήταν μάταιη αφού σκοτώνεται ο Αμπτουλάχ. Ύστερα ο Χασάν σκοτώνει τον αδελφό του Αμπτουλάχ το Μασάρ και στέλλει μήνυμα στα γύρω χωριά ότι “κανένας τίμιος άνδρας δεν πρέπει να φοβάται απ’ αυτόν και ότι θα σκότωνε κάθε εγκληματία της περιοχής”. Οι τίμιοι άνθρωποι τον πίστεψαν και διαπίστωσαν αυτή την υπόσχεση και όλοι οι τίμιοι στα χωριά άνδρες, γυναίκες και παιδιά τον υποστήριζαν. Θέλοντας να εκδικηθεί τους τρεις Ελληνοκύπριους ψευδομάρτυρες έσφαζε τα ζώα τους. Μετά από ενάμιση χρόνο καταζητούμενος προσβλήθηκε από μαλάρια εγκαταστάθηκε στο χωριό του και δήλωσε ότι ήταν καιρός να συλληφθεί και να ξεκουραστεί. Στη φυλακή ο Χασανπουλής ήταν υπόδειγμα και έμαθε να διαβάζει και να γράφει.

Μετά από έξι χρόνια εμφανίζονται στο προσκήνιο τα δύο αδελφια του Χασανπουλή. Η αιτία ήταν και πάλι μία γυναίκα όπως λέει και ο λαϊκός ποιητής Χριστόδουλος Τζιαπούρας “για να σκοτώσουν άνθρωπον ξαρτάται που γυναίκα” αφού όταν ο θείος τους επιστρέφει από τη φυλακή διατηρεί σχέσεις με μια Ελληνοκύπρια. Οι επαφές του προκάλεσαν σάλο στο χωριό γιατί μια τέτοια συμπεριφορά αποτελούσε σοβαρό παράπτωμα. Έτσι μπλέκονται ο Καϊμακάμ και ο Καβουνής και γίνονται και αυτοί φυγάδες αφού διαπράττουν τον πρώτο τους φόνο. Μαζί τους ενώνονται κατά καιρούς και άλλα άτομα, όχι μόνο Τουρκοκύπριοι αλλά και Ελληνοκύπριοι. Διαπράττουν μια σειρά από φόνους είτε γιατί ήθελαν να εκδικηθούν άτομα για προσωπικούς λόγους είτε προς το συμφέρον άλλων. Τα

Χασαμπουλιά σε όποιο χωριό και αν πήγαιναν συναντούσαν φίλους ή γιατί ο κόσμος τους φοβόταν ή γιατί ήθελαν να τους πραγματοποιήσουν τις εγκληματικές τους επιθυμίες. Τους προμήθευαν με καινούρια ρούχα, παπούτσια, όπλα, σφαίρες, χρήματα και τρόφιμα. Ντύνονταν και ήταν εξοπλισμένοι όπως οι Ανατολίτες ληστές. Η ζωή που περνούσαν ήταν όλο διασκέδαση. Γλεντοκοπούσαν καθημερινά και εξασκοούνταν στην σκοποβολή. Όπως ο Καρεκλός μας διαβεβαιώνει είχαν ότι ήθελαν σε κάθε χωριό που επισκέπτονταν μη αποκλειόμενων και των γυναικών. Παρά την αμοιβή των 100 λιρών που είχε υποσχεθεί η αστυνομία για τη σύλληψη τους το κοινό απέφευγε να βοηθά την Αστυνομία για τη σύλληψη τους γιατί κινδύνευε άμεσα και αντίθετα όλοι προσπαθούσαν να γίνουν φίλοι τους όμως τα Χασαμπουλιά γίνονταν ολοένα και πιο αδίστακτοι και αιμοβόροι.

Σε πολλά χωριά διορίστηκαν πράκτορες της μυστικής αστυνομίας όμως αυτοί έπαιζαν διπλό παιχνίδι. Ενώ πληροφορούσαν την Αστυνομία για τις κινήσεις των Χασαμπουλιών ταυτόχρονα πληροφορούσαν τους τελευταίους για τα σχέδια της Αστυνομίας. Πολλοί ήταν οι αστυνομικοί που πρόσφεραν κάθε δυνατή βοήθεια στα Χασαμπουλιά.

Τόση ήταν η επιρροή των Χασαμπουλιών που πολλοί έμποροι πλήρωναν σωματοφύλακες όταν ταξίδευαν από τη μια περιοχή της Πάφου σε άλλη για να είναι ασφαλισμένοι. Αυτοί οι συνδοχοί ήταν φίλοι των Χασαμπουλιών. Αυτό ήταν ο κανόνας αν ήθελαν να ταξιδεύουν ασφαλισμένοι. Οι τίμιοι και ο νομοταγείς πολίτες που είχαν οικονομική ευρωστία και μόρφωση παρόλο που

ήθελαν τη σύλληψη τους εν τούτοις προσποιούνταν ότι ήταν φίλοι τους.

Ο ρόλος της γυναίκας στη δράση των Χασαμπουλιών ήταν πολύ σημαντική. Πρώτα από όλα η μητέρα τους ήταν ένας πραγματικός ντετέκτιβ, όπως δηλώνει ο Καρεκλάς. Συνεχώς μάζευε πληροφορίες και τις διαβίβαζε σ' αυτούς πολύ γρήγορα και δεν ήταν λίγες οι φορές που τους γλίτωσε από προδοσία. Της άρεσε η ζωή του φυγά γιατί καθιστούσε και την ίδια ισχυρή. Όλοι τη σέβονταν και τη φοβούνταν και της πρόσφεραν δώρα και χρήματα για να κερδίσουν την εύνοια της και τη φιλία των παιδιών της. Από την άλλη πλευρά τα Χασαμπουλιά κυνηγάνε τις γυναίκες και μάλιστα τις όμορφες. Όπως ο Hobsbawn υποστηρίζει "ο πιο συνηθισμένος ρόλος της γυναίκας στη ληστεία είναι της ερωμένης. Οι αντικοινωνικοί ληστές μπορούν να προσθέσουν στη σεξουαλική τους δράση το βιασμό". Τα Χασαμπουλιά πολλές φορές απήγαγαν νέες κοπέλες και τις βίασαν όλοι όπως για παράδειγμα την Αλιέ Χουσεϊν, τη Βαρβάρα Χατζηπαπά Χριστοδούλου. Από την άλλη όμως πλευρά γυναίκες δέχονται επισκέψεις από τους ληστές (Χασαμπουλιά) - εραστές και άλλες φορές μοιράζονται την περιπλανώμενη ζωή τους (Hobsbawn p. 143). Όπως για παράδειγμα η Φεριτέ Μουχαρέμ η οποία ηθελημένα πηγαίνει μαζί τους και όπως υποστηρίζεται από τον Καρεκλά κατά τη διάρκεια της παραμονής της μαζί με τα Χασαμπουλιά είχε παίξει σημαντικό ρόλο αφού ήταν από τους καλύτερους παρατηρητές τους όταν μεθούσαν και έπεφταν να κοιμηθούν. Πολλές φορές ντυνόταν με ανδρικά ρούχα και μετέφερε όπλο.

Η Αστυνομία πολλές φορές γνώριζε τις κινήσεις τους και δοκίμασε να τους συλλάβει. Έγιναν πολλές μάταιες προσπάθειες που είχαν αποτέλεσμα το θάνατο αστυνομικών, όπως για παράδειγμα η μάχη στην τοποθεσία Τραπεζούνι κοντά στο Πισσούρι όπου σκοτώθηκαν ο Λοχίας Χουσεϊν και ο δεκανέας Χακκί. Το τέλος της εγκληματικής τους ζωής ολοκληρώνεται ύστερα από προδοσία κάποιου φίλου και προστάτη τους, του Δίχλα Μεχμέτ Ντερβίς. Το βράδυ της 4ης Φεβρουαρίου τα Χασαμπουλιά έφθασαν στο Κιδάσι όπου ο Δίχλας τους πρόσφερε τροφή. Ήταν αποκαμωμένοι από το ταξίδι τους στον Κύκκο και τους πρότεινε να πάνε στο σπίτι της Ραπέ Χασάν, γιατί στο δικό του δεν ήταν ασφαλισμένοι. Φημολογείται ότι μέσα στα "κατιμέρια" που τους έφτιαξε τους έβαλε "χασκάσι" και έτσι αποκοιμήθηκαν. Ο Καρεκλάς λέει ότι δεν πιστεύει σ' αυτό όμως η κ. Ήβη Ποταμί-

του που μου μίλησε για τα Χασαμπουλιά αυτό υποστηρίζει. Τότε η Αστυνομία περικύκλωσε το σπίτι. Από τους πυροβολισμούς που ρίφθηκαν ο Καβουνής σκοτώθηκε ενώ οι άλλοι παραδόθηκαν. Ο Καϊμακαμ και ο Γεροβάστανος βρέθηκαν ένοχοι για διάφορους φόνους και καταδικάστηκαν σε θάνατο. Εκτελέστηκαν και τάφηκαν στις φυλακές της Λεμεσού. Μόλις ο μεγαλύτερος Χασαμπουλής, που βρισκόταν στη φυλακή το πληροφορήθηκε αποφάσισε να αποδράσει και να εκδικηθεί το θάνατο των αδελφιών του όμως σκοτώθηκε στην προσπάθειά του να αποδράσει. Με το θάνατο του μεγαλύτερου αδελφού κλείνει ο αιματηρός αυτός κύκλος και η επαρχία Πάφου ησυχάζει από όλα αυτά τα στυγερά εγκλήματα.

IV. Eric Hobsbawn και Κοινωνική Ληστεία

Ο Eric Hobsbawn ασχολείται με τις ατομικές ή ομαδικές ανταρσίες μέσα στις αγροτικές κοινωνίες. Υπάρχουν κάποιοι τύποι ληστών που για το λαό δεν είναι παράνομοι και εγκληματίες. Έτσι ο Hobsbawn δημιουργεί τον όρο κοινωνική ληστεία (Social banditry) και υποστηρίζει ότι είναι μια μορφή πρωτοαντίστασης. Με την άποψη αυτή συμφωνεί ο Ρολάνδος Κατσιαούνης.

Το ουσιαστικό στοιχείο της κοινωνικής ληστείας σύμφωνα με το Hobsbawn είναι ότι ενώ για το κράτος και τους εξουσιαστές είναι παράνομοι για τον απλό λαό είναι ήρωες, προστάτες, αγωνιστές της δικαιοσύνης και άτομα που είναι άξια θαυμασμού και εμπιστοσύνης. Η σχέση που υπάρχει μεταξύ του ληστή και του απλού χωρικού καθιστά ενδιαφέρον το φαινόμενο. Ένας κοινωνικός ληστής δε θα βάλει ποτέ χέρι στη σοδειά του χωρικού, όμως στου φεουδάρχη θα το κάνει.

Αυτού του είδους τα κοινωνικά φαινόμενα παρουσιάζουν μια ομοιομορφία η οποία απορρέει από ταυτώσιμες καταστάσεις μέσα στην αγροτική κοινότητα. Εμφανίζεται στο μεταίχμιο της πατριαρχικής οργάνωσης και της σύγχρονης καπιταλιστικής, βιομηχανικής κοινωνίας. Σύμφωνα με το Hobsbawn είναι "η αντανάκλαση αργών μεταβολών" ακόμη συχνά η ληστεία προτρέπει και συνοδεύει ουσιαστικές κοινωνικές κινήσεις όπως οι επαναστάσεις των αγροτών. Επίσης είναι φαινόμενο του παρελθόντος αφού τα σύγχρονα γεω-

γικά συστήματα, τα προκαπιταλιστικά και καπιταλιστικά δεν επιτρέπουν την εμφάνιση της κοινωνικής ληστείας. Ο 19ος και 20ος αιώνας σε πολλά μέρη του κόσμου είναι οι κατεχοχίν αιώνες της κοινωνικής ληστείας όπως υπήρξαν ο 16ος και 18ος αιώνας σε μεγάλο μέρος της Ευρώπης. Σήμερα αυτό το είδος έχει εξαφανιστεί, εκτός σε πολύ περιορισμένες περιπτώσεις. Η μαζική οικονομική ανάπτυξη, η αποτελεσματική επικοινωνία και η δημόσια διοίκηση περιορίζουν την εμφάνιση της. Τη συναντούμε (α) σε κοινωνίες γεωργικές ή ποιμενικές, (β) σε κοινωνίες που υπάρχουν εργάτες και δεν κατέχουν τη γη τους αλλά καταπιέζονται και (γ) σε ορεινές περιοχές που είναι αποκομμένες από την κεντρική διοίκηση.

Ο Hobsbawn χωρίζει τη ληστεία σε 3 κατηγορίες: (α) τους έντιμους ληστές όπως για παράδειγμα ο Ρομπέν των Δασών ο οποίος κλέβει από τους πλούσιους και δίνει στους φτωχούς που τον θεωρούν ως τον ήρωά τους, (β) οι πρωτόγονοι αγωνιστές της αντίστασης οι οποίοι κατέληξαν να αγωνίζονται για τη δικαιοσύνη και (γ) οι εκδικητές οι οποίοι σκόρπιζαν τον τρόμο. Ο αριθμός των ληστών στους διάφορους τύπους είναι περιορισμένος.

Οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση τους είναι:

(α) Οι περιοχές όπου δρουν είναι βουνά που είναι αποκομμένα από τα κέντρα και οι πεδιάδες στερούνται οδικά δίκτυα.

(β) Η μη αποτελεσματικότητα του κράτους και το διοικητικό χάος που επικρατεί αδυνατεί να συσπειρώσει το λαό γύρω από την κεντρική εξουσία.

(γ) Οι αγροτικές κοινωνίες υποφέρουν συχνά από ελλείψεις που οφείλονται σε απρόβλεπτα γεγονότα όπως φυσικές καταστροφές, επιδρομές, πόλεμοι. Όλες αυτές οι καταστροφές βοήθησαν στην αύξηση της ληστείας κάθε είδους. Οι ληστές ως άτομα δεν είναι τελείως πολιτικοί ή κοινωνικοί αντάρτες, ούτε όμως και επαναστάτες, σύμφωνα πάντα με το Hobsbawn. Είναι χωρικοί που αρνούνται να υποταχθούν, ξεκόβουν από τους άλλους αγρότες και αναγκάζονται να βγουν στην παρανομία και να επιδιώκονται στο έγκλημα. Επομένως, η ληστεία είναι μια μορφή αντίστασης για να ξεφύγει κάποιος από ειδικές συνθήκες. Οι ληστές είναι άνθρωποι της δράσης και όχι ιδεολόγοι γι' αυτό και δεν έχουν διαφορετικές απόψεις από εκείνες που έχει η αγροτική κοινωνία. Είναι αρχηγοί με αυτοπεποίθηση και σκληρότητα, με στρατιωτικό ταλέντο έτοιμοι να παίξουν το ρόλο τους. Αυτό που έκαναν άνοιγε δρόμους, δεν ανακά-

λυπτε. Οι ληστές προσπαθούσαν να επανορθώσουν σφάλματα, τιμωρούσαν και έπαιρναν εκδίκηση για τις αδικίες χρησιμοποιώντας τα δικά τους κριτήρια που ήταν σχέσεις επεικέιας μεταξύ των ανθρώπων και ειδικότερα ανάμεσα στους φτωχούς και τους πλούσιους. Ήταν άτομα που μέσα στην παρανομία έδειξαν ότι η ζωή σου προσφέρει ελευθερία, ισότητα και αδελφότητα. Χαρακτηρίζονται σαν ένα "είδος λαϊκής συναδελφότητας" λόγω της τιμότητας που χαρακτήριζε τις εσωτερικές τους σχέσεις στο εσωτερικό της ομάδας. Το σημαντικότερο είναι ότι "η ληστεία δε ζητά να μην υπάρχουν αφεντικά" είναι δηλαδή πλήρως υποταγμένοι στην εξουσία δεν απορρίπτουν την παραδοσιακή γκάμα αξιών. Δεν είναι δηλαδή επαναστάτες αλλά μεταρρυθμιστές. Μπορεί να θεωρηθεί ως υποκατάστατο κοινωνικού κινήματος.

Η κοινωνική ληστεία και ο μεσσιανισμός όπως υποστηρίζει ο Hobsbawm είναι οι πιο πρωτόγονες μορφές μεταρρύθμισης και επανάστασης. Η ληστεία μπορεί να μετατραπεί σε σύμβολο αντίστασης από ολόκληρη την παραδοσιακή τάξη ενάντια σε δυνάμεις που προσπαθούν να την καταστρέψουν. Οι ληστές που γίνονται επαναστάτες ονειρεύονται ένα κόσμο ισότητας, αδελφότητας και ελευθερίας έχουν δηλαδή ένα όραμα για ένα καινούριο κόσμο. Μετασχηματίζονται έτσι σε κάτι το διαφορετικό, σε μια δύναμη ικανή να αλλάξει την κοινωνία. Όμως ο κοινωνικός ληστής που ανήκει σε μια αγροτική κοινωνία είναι περιορισμένος και έτσι τα αποτελέσματα είναι ανάλογα.

Ληστές και Επανάσταση

Όπως έχει προαναφερθεί η κοινωνική ληστεία έχει ομοιότητα με την επανάσταση γιατί είναι φαινόμενο κοινωνικής διαμαρτυρίας. Σ' αυτό διαφέρει εντελώς από τον υπόκοσμο, τους εγκληματίες. Οι ληστές συμμετέχουν στις αξίες και τις επιδιώξεις του αγροτικού κόσμου. Σαν άτομα έχουν ήδη κερδίσει την ελευθερία τους και περιφρονούν την παθητικότητα του λαού, όταν όμως ενεργοποιηθούν γίνονται οι ιδανικοί σύμμαχοι. Μεγάλος αριθμός αγροτών γίνονται ληστές.

Η ληστεία δεν μπορεί να μεταμορφωθεί σε επαναστατική κίνηση και μάλιστα να κυριαρχήσει γιατί υπάρχουν αδυναμίες, ιδεολογικές και τεχνικές, που δεν της επιτρέπουν τίποτα περισσότερο από στιγμιαίες δράσεις ορισμένων

ανθρώπων. Η ληστεία μπορεί να διοχετευθεί ηγέτες και αγωνιστές όπως συνέβηκε με τους Κλέφτες στην Ελληνική Επανάσταση. Η επανάσταση παράλληλα μπορεί να δραστηριοποιήσει το μεσσιανικό πνεύμα. Στις σύγχρονες καταστάσεις οι επαναστατικές κινήσεις και οργανώσεις θα επικρατήσουν. Ύστερα όμως οι ληστές θα επανέλθουν στο προσκήνιο της παρανομίας και θα ενωθούν με τους υποστηρικτές του παλιού τρόπου ζωής αφού όπως έχει προαναφερθεί οι ληστές δεν απορρίπτουν τις παραδοσιακές αξίες.

Οι ληστές της εθνικής απελευθέρωσης είναι πολύ συνηθισμένο φαινόμενο. Αυτοί δεν καταλάβαιναν φυσικά τις πολύπλοκες θεωρίες της δημοκρατίας, του σοσιαλισμού αλλά πολέμησαν διότι αντιλαμβάνονταν ότι όλα αυτά ήταν δίκαια και επέδειξαν πνεύμα αλτρουισμού και ηρωισμού. Όμως από την άλλη δεν μπορούν να ενταχθούν στις σύγχρονες κινήσεις για κοινωνική και πολιτική επανάσταση γιατί ο τρόπος ζωής τους είναι πολύ διαφορετικός. Δεν μπορούν να συμβιβαστούν γιατί είναι απειθάρχτοι.

Ο ληστής ως σύμβολο

“Ο ληστής δεν είναι μόνο ένας άντρας αλλά και ένα σύμβολο”. Ποίες αξίες και ιδανικά αντιπροσώπευαν, όχι μόνο για τους σύγχρονους τους αλλά και για τον υπόλοιπο κόσμο;

Όμως παρόλο το θαυμασμό και τη γοητεία των πιο φημισμένων παρανόμων η φήμη τους παραμένει εφήμερη και οι περισσότεροι χάνονται στη λησμονιά. Σύμφωνα με το Hobsbawm ύστερα από ένα αριθμό γενεών το συγκεκριμένο άτομο αφομοιώνεται από το μύθο και τον τελετουργικό συμβολισμό και έτσι δεν μπορεί να επανέλθει στην ιστορική πραγματικότητα.

Ο ξακουστός ληστής είναι θάνατος γιατί πάντα θα υπάρχει ένας άλλος ληστής που παίρνει το ντουφέκι και βγαίνει τους λόφους και τις πεδιάδες.

Μπορεί οι ληστές να προέρχονται από την αγροτιά τις περισσότερες φορές όμως δεν ανήκουν αποκλειστικά σ' αυτήν. Στη σύγχρονη εποχή η έννοια του ληστή ρομαντικοποιείται. Μέσω των μυθιστορημάτων και των κινηματογραφικών ταινιών ο ήρωας επιζεί στη σύγχρονη βιομηχανική επανάσταση του πολιτισμού και παρουσιάζεται στην πρωτότυπη μορφή του όπου αναζητείται η περιπέτεια και ο ηρωισμός. Αν ξεσκεπάσουμε το τοπικό και κοινωνικό πλαίσιο της ληστείας τότε εμφανί-

ζεται η ελευθερία, ο ηρωισμός και το όνειρο της δικαιοσύνης σύμφωνα με το Hobsbawm.

Οι ληστές ανήκουν στην αναμνηστική ιστορία στην οποία συγκεκριμένα άτομα και καταστάσεις γίνονται σύμβολα. “Ίσως η βάση των ηρωικών μύθων όλων των εποχών είναι η επιθυμία του ανθρώπου να αποκτήσει αυτό που δεν μπορεί έστω και με τη μορφή του παραμυθιού”. (Ίβαν Ολμπραχτ)

V. Paul Sant - Cassia και Κοινωνική Ληστεία

Σύμφωνα με το Cassia “η ληστεία Σείναι μια σταθερή σχετικά μακρόχρονη περιφρόνηση των νόμων του κράτους από ένα άτομο ή ομάδα ατόμων που υποστηρίζονται από τον τοπικό πληθυσμό ή από τους κρατούντες είτε κατά τρόπο αυθόρμητο είτε μέσα από έναν περίπλοκο συνδυασμό συγκαλυμμένων ή ρητών απειλών και κινήτρων τέτοιων ώστε μια πιθανή προδοσία τους στους κρατικούς λειτουργούς να έρχεται σε σύγκρουση με το επικρατούν λαϊκό αίσθημα”.

Το βρετανικό κράτος στην Κύπρο στα τέλη του 19ου αιώνα αδυνατεί να αντιμετωπίσει για μεγάλο χρονικό διάστημα την παρανομία στην ύπαιθρο. Οι λόγοι που οδήγησαν στη δημιουργία της είναι: (α) Η αφετηρία της ληστείας στην Κύπρο ανάγεται στις ιδιομορφίες της οθωμανικής διοίκησης κατά την οποία ο έλεγχος των αγροτικών περιοχών ήταν υποτυπώδης. (β) Για το μεγαλύτερο ποσοστό των χωρικών ο νόμος είναι απόμακρος, δυσνόητος που ταυτίζεται με τη ξένη κυριαρχία και ικανοποιεί τα συμφέροντα της άρχουσας τάξης και έτσι αποστασιοποιούνται. (γ) Η παραγωγή στον υποανάπτυκτο αγροτικό τομέα μειώνεται ενώ αυξάνεται η μεγάλη αγροτική ιδιοκτησία. Η κτηνοτροφία και η γεωργία συνυπάρχουν και αλληλοεξαρτώνται λόγω του αγραναυτικού συστήματος που ίσχυε τότε (Sant - Cassia, 1986). (δ) Η βία των μεσαζόντων διαχειριστών των τσιφλικιών και των αγροφυλάκων (bejel bashies) συνέβαλε στο να παραμένουν οι αγρότες πειθήνιοι και εκφοβισμένοι αφού μπορούσαν πολύ εύκολα να υποκινήσουν τους γαιοκτήμονες εναντίον των αγροτών. Η κοινωνική καταγωγή αυτών των επιστατών προερχόταν κυρίως από οικογένειες κτηνοτρόφων που ανέρχονταν κοινωνικά. Η κτηνοτροφία ως τρόπος ζωής

ενθαρρύνει την επιθετικότητα που απαιτεί την αντεκδίκηση ως μέτρο επιβίωσης. Όπως έχει προαναφερθεί ο Καρεκλάς περιγράφει αυτήν την κατάσταση που ήταν πολύ έντονη στην περιοχή της Πάφου.

(ε) Από τη στιγμή που η εκκλησία έχασε το μονοπώλιο της εισπραξης φόρων αυτό το κενό που δημιουργείται αναπληρώνεται από αντικρουόμενα συμφέροντα. Η τοκογλυφία, οι παράνομες εξαγωγές κατά μήκος της παραλίας, η αστυνόμευση αγροτικών περιοχών, η βία εναντίον των χωρικών και τόσα άλλα προβλήματα ενίσχυαν συμμαχίες και δίκτυα που παγιώνονταν στο ιδίωμα της φιλίας, του συμποσιασμού, του κώδικα τιμής και της σκληραγωγίας. Αυτά τα κυκλώματα αποτελούσαν το νόμο σε τελική ανάλυση εφόσον ο κρατικός έλεγχος ήταν σχεδόν ανύπαρκτος και στην πραγματικότητα οι αγρότες και η ίδια η αστυνομία εξαρτιόνταν από αυτά τα κυκλώματα, όπως πολύ εύστοχα παρατηρεί ο Καρεκλάς.

(στ) Το σύστημα που επικρατούσε ενθάρρυνε την ύπαρξη ανθρώπων που δρούσαν ως κομβικά σημεία για τη συγκέντρωση πληροφοριών και κλεμμένων αγαθών οι οποίοι διαπράττουν αμέτρητα εγκλήματα μέσω των υποτακτικών τους. Ήταν γνωστοί ως οι bejek bashies.

Η αιτία αφετηρίας του μεγάλου αδελφού του Χασάν Πολύ είναι η εκδίκηση για λόγους τιμής και προστασίας του ονόματος ενός άνδρα που μετριέται με βάση τον έλεγχο που έχει πάνω στις γυναίκες συγγενείς του. Αυτό φαίνεται να συμφωνεί με την άποψη του Hobsbawn "ότι κάποιος γίνεται ληστής επειδή κάνει κάτι το οποίο θεωρείται εγκληματικό από την εξουσία ενώ από το λαό όχι". Σ' αυτή την περίπτωση μπαίνει σε εφαρμογή ο άγραφος νόμος.

Τα δύο μικρότερα αδέρφια ξεκινούν με παρόμοιο τρόπο όμως η δράση τους εξελίχτηκε πολύ διαφορετικά. Στην περίπτωση των Χασαπουλιών κάποια προσωπικά περιστατικά δημιουργούν έναυσμα για ληστεία και διαμορφώνονται από δυνάμεις εξωτερικές οι οποίες προσπαθούν να τους χρησιμοποιήσουν και να τους διατηρήσουν σ' αυτή την κατάσταση χωρίς να γνωρίζουν οι ίδιοι το λόγο. Τα δύο μικρότερα αδέρφια πολλές φορές χρησιμοποιήθηκαν από τους bejek bashies και σκότωσαν άτομα τα οποία προσωπικά δεν τους είχαν βλάψει σε τίποτα. Έτσι τα όρια της δράσης τους είναι ασαφή αφού άλλοτε ενεργούσαν λόγω προσωπικών υποθέσεων και άλλοτε κινούνταν από τα συμφέροντα των προστατών τους.

Μέσα στην εγκληματική τους δράση εμπλέκονται ταυτόχρονα οι προστάτες τους στα χωριά, η αστυνομία και ο απλός λαός.

Σχέση Χασαπουλιών και των προστατών τους: Ήταν μια σχέση αμοιβαίας αλληλεξάρτησης όμως αυτοί που κέρδιζαν περισσότερα ήταν οι bejek bashies. Ο πιο συνήθης τρόπος με τον οποίο τους προσέγγιζαν ήταν η φιλοξενία και ο εφοδιασμός τους με ρουχισμό, όπλα και πληροφορίες. Τους χρησιμοποιούσαν για να περιφρουρούν τους στόχους τους. Μέσω των Χασαπουλιών έλεγχαν την εξουσία τους, φίμωναν τους εχθρούς τους και τους πιθανούς πληροφοριοδότες της αστυνομίας.

Το ιδίωμα της φιλίας και η συμβολική της έκφραση: το κοινό γεύμα: έντονο χαρακτηριστικό του αγροτικού κόσμου είναι η φιλοξενία όχι μόνο ανάμεσα σε φιλικά αλλά και εχθρικά άτομα. Τρως μαζί με άτομα που σχεδιάζεις να σκοτώσεις, έτσι μπορείς να τους εξαπατήσεις πολύ εύκολα (Block 1983). Οι στενοί συγγενείς και φίλοι μπορούν να εξαπατηθούν ευκολότερα. Όπως για παράδειγμα οι απόπειρες κατά της ζωής του Χασαπουλή είχαν γίνει σε σπίτια "φίλων" του. Το σικελικό ρητό "Ο Θεός ας με προστατεύει από τους φίλους μου εγώ θα φροντίσω για τους εχθρούς μου" ισχύει απόλυτα στη δράση των Χασαπουλιών.

Θύματα: Τα θύματα τους ήταν και Τούρκοι και Έλληνες. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση ενός Τούρκου πληροφοριοδότη της αστυνομίας που δολοφονήθηκε γιατί είχε βαπτιστεί Ορθόδοξος. Υπήρχαν επίσης συνεχείς απειλές στους εμπόρους και τους προβλημάτιζαν να ταξιδεύουν από το ένα χωριό στο άλλο. Όπως έχει ήδη προαναφερθεί χρησιμοποιούσαν σωματοφύλακες οι οποίοι ήταν bejek bashies που ήταν στενοί φίλοι των Χασαπουλιών.

Έτσι τα θύματα τους που πολλές φορές ήταν αθώα τα χειρίζονταν ανάλογα με τις βλέψεις αλλά και τις ορέξεις τους. Χαρακτηριστικά ο Καρεκλάς αναφέρει μια περίπτωση όπου τα Χασαπουλιά ήθελαν να σκοτώσουν τον Αριστοτέλη Παπακυριακού. Όταν δεν το βρήκαν πυροβόλησαν τον πεθερό του που δεν τους είχε φταιξει σε τίποτα λέγοντας του "Πάρε τις σφαίρες εσύ αφού χάσαμε το γαμπρό σου". Σε μια άλλη περίπτωση ο Κουβουνής απευθυνόμενος προς το Νούφριο (δοκίμασε να τους προδώσει) του είπε "Σου χαρίζω τη ζωή τώρα για χάρη του Αλή Μπέη και γιατί με παρακαλεί ο αδελφός μου αλλά έχω υπόψη σου ότι σε μας ανήκει. Όπου και να είσαι εάν δεν δείξεις αφοσίωση σε μας θα σε πυροβολήσω σαν το σκύλο, έστω και αν χρειαστεί να έλθω κατά τη

διάρκεια της ημέρας στην αυλή του σπιτιού σου στο χωριό. Εάν σου στείλω μήνυμα να έλθεις να μας συναντήσεις, να έλθεις παρά τον οποιοδήποτε κίνδυνο".

Σχέση Χασαπουλιών με την αστυνομία και τον απλό λαό: Η αστυνομική δύναμη εκείνη την εποχή ήταν υποτυπώδης και το προσωπικό δεν ήταν ειδικευμένο. Οι περισσότεροι αστυνομικοί προέρχονταν από τα ίδια κοινωνικά στρώματα με τους ληστές και πολλές φορές ήταν με το μέρος τους. Όπως αναφέρει ο Καρεκλάς οι αστυνομικοί σταθμοί ήταν ελάχιστοι και η Αγγλική κυβέρνηση προσπαθούσε να ιδρύσει νέους. Όμως παρά την ίδρυση τους το κακό συνεχίζεται αφού ο διορισμός μυστικών πρακτόρων στα χωριά έκανε ζημιά αφού έπαιζαν διπλό παιχνίδι, όπως έχει προαναφερθεί. Έτσι "τα κοπέλια" βρίσκονταν σε πλεονεκτική θέση και πάντα κατάφερναν να ξεφεύγουν από την αστυνομία. Επίσης πολλές φορές οι ίδιοι οι αστυνομικοί τους προμήθευαν με πυρομαχικά και όταν τους ρωτούσαν οι ανώτεροι τους τι τα έκαναν απαντούσαν ότι είχαν συναντήσει τους φυγάδες και ότι πυροβόλησαν εναντίον τους.

Σύμφωνα με τις πληροφορίες που μας δίνει ο Καρεκλάς οι ληστές σπάνια εκμεταλλεύονταν τους χωρικούς, φημιζόνταν για την εντιμότητα τους αφού πλήρωναν τα αγαθά που προμηθεύονταν από τον απλό κόσμο. Αναφέρει επίσης ότι ένιωθαν περηφάνια να θεωρούνται φίλοι των Χασαπουλιών οι αγρότες και ότι με ευχαρίστηση τους φιλοξενούσαν και τους πρόσφεραν καινούρια ρούχα. Μήπως αυτό το έκαναν γιατί τους θαύμαζαν ή γιατί τους φοβόντουσαν και ήθελαν να τα ηγαίνουν καλά μαζί τους για να είναι εξασφαλισμένοι; Ίσως ένα πολύ μικρό μέρος αυτών των χαρακτηριστικών να έχει ήδη μυθοποιηθεί όταν ο Καρεκλάς μάζευε τα στοιχεία για να γράψει την έκθεσή του.

Ωστόσο, έξω από τα τοπικά τους όρια κανένας δεν τους γνωρίζει όπως υποστηρίζει και ο Hobsbawn. Κατά την επίσκεψή τους στη Λευκωσία χρειάζονται να αναμειγνύονται με τον τοπικό πληθυσμό και όπως μας αναφέρει ο Καρεκλάς ντύθηκαν Τουρκάλες και γύριζαν στην πόλη. Οι ίδιοι όπως αφηγούνταν σε φίλους τους αργότερα είπαν ότι συνάντησαν αστυνομικούς και γελούσαν. Όπως υποστηρίζει ο Sant - Cassia ο ληστής χρειάζεται να αποπροσωποποιήσει το χάρισμα του αν θέλει να διαφύγει της προσοχής ενώ από την άλλη για να έχει τη λαϊκή υποστήριξη η προσωπικότητα του μεγεθύνεται.

Οι άνθρωποι αυτοί, όπως αναφέρει ο Sant - Cassia γνωρίζουν πάρα πολύ καλά τις άγριες και γενέθλιες τους περιοχές. Μέσα σ' αυτό το περιβάλλον δρουν, διασκεδάζουν και αυτό είναι που τους εκφράζει, δίνοντας τους την αίσθηση της ελευθερίας. Ο Καρεκλάς αναφέρει σταθμούς των Χασαμπουλίων σε ορεινές περιοχές όπως για παράδειγμα έξω από το Πισοσύρι, στο βουνό του Κέφαλου, στην Πέρα Βάσα, στο Βουνί της Παναγίας. Όσες φορές η αστυνομία προσπάθησε να τους συλλάβει στο φυσικό τους περιβάλλον δεν τα κατάφερε αλλά τους συλλαμβάνει στον πολιτισμό και ύστερα από προδοσία.

Συλλαμβάνονται σε μια κατοικία όπου περικυκλωμένοι από αστυνομικούς δεν μπορούν να αντιδράσουν. Ο Ιμπραήμ τους φώναξε "Δεν είστε πια τα Χασαμπουλιά στους λόφους του Ορίδη, είστε μέσα στην παγίδα όπως τον ποντικό".

VI. Η παρακμή της ληστείας στην Κύπρο

Τα αίτια παρακμής της ληστείας στις αρχές του 20ου αιώνα είναι κυρίως οι οικονομικές, οι διοικητικές και οι πολιτικές αλλαγές. (1) Εμφανίζονται νέες τάξεις που συνδέονται περισσότερο άμεσα με την κεντρική εξουσία και τους πλουτοπαραγωγικούς πόρους. (2) Καθιερώνονται νέα εμπορικά και ποστωτικά κυκλώματα. (3) Διαβρώνεται η παραδοσιακή οικονομία αυτοσυντήρησης. (4) Η ισορροπία της εξουσίας μετατοπίζεται προς όφελος της πόλης αντιπροσωπευόμενη από μια νέα τάξη μορφωμένων εμπόρων και πολιτικών.

Ο Sant - Cassia συμφωνεί σ' αυτό το σημείο με το Hobsbawn υποστηρίζοντας ότι η ληστεία αποτελεί την έσχατη απόπειρα της παλιάς τάξης και μιας αγροτικής ελίτ να αντισταθεί στις μαζικές οικονομικές, πολιτικές και διοικητικές αλλαγές που την απειλούσαν. Εμφανίζεται στο μεταίχμιο όλων αυτών των μεταβολών και δεν απορρίπτουν την παραδοσιακή γκάμα αξιών. Η ενσωμάτωση της Κύπρου στα νέα δεδομένα που ήταν η δημιουργία νέων πηγών εισοδημάτων, η αύξηση της μικρής αγροτικής καλλιέργειας και η μείωση της μεγάλης ιδιοκτησίας καθιστά το φαινόμενο της κοινωνικής ληστείας στοιχείο του παρελθόντος.

Μια άλλη σημαντική αιτία είναι η εισαγωγή του χρήματος στη θέση του αντι-

πραγματοισμού. Η περιουσία ήταν κυριολεκτικά κινητή και για αυτό ήταν ευάλωτη σε κλοπές, αποκρύψεις και ανακατανομές. Δίνοντας έμφαση στη φιλία και στα κοινά γεύματα ήθελαν να δημιουργηθεί εμπιστοσύνη μεταξύ τους αφού δεν υπήρχε μια κεντρική εξουσία και ένα μοναδικό νόμισμα. Οι βίαιοι εγκληματίες παραγκωνίζονται από τις ελίτ των πόλεων, λόγω του ότι ήταν στενά συνδεδεμένες με την εκκλησιαστική ιεραρχία

VII. Συγκριτική Παρουσίαση της ληστείας

Ο Sant - Cassia διαφωνεί με την άποψη του Hobsbawn και του Κατσιαούνη ότι οι ληστές είναι αποκλειστικά "πρωτόγονοι κοινωνικοί επαναστάτες" και με την άποψη του Block που τους θεωρεί "ως μεμονωμένους καιροσκόπους ή απλώς επιλεγμένα πρωτοπαλίκαρα των ισχυρών της υπαίθρου". Δεν μπορεί όμως να υπάρξει μια συγκεκριμένη μορφή, ένας ιδεότυπος, της ληστείας διότι εξαρτάται από τις κοινωνικές και πολιτικές δομές μιας περιοχής. Είναι αμφίβολο επίσης αν αυτά τα άτομα εξέφραζαν την λαϊκή διαμαρτυρία κατά τρόπο προπολιτικό όπως ισχυρίζεται ο Hobsbawn. Εκείνη την εποχή οι ληστές δεν αντιμετωπιζόταν αναγκαστικά ως λαϊκοί ήρωες. Ο Block υποστηρίζει ότι αυτού του είδους οι ληστές τρομοκρατούσαν τους αγρότες, περίπτωση που αποδεικνύεται με την περίπτωση των Χασαμπουλίων.

Κατ' επέκταση η ληστεία μπορεί να έχει διαφορετικές σημασίες για διαφορετικά τμήματα του πληθυσμού. Στην περίπτωση της Κύπρου με τα Χασαμπουλιά ο απλός λαός ήθελε απλά να κερδίσει την εύνοια "των κοπελιών" για να μη απειλείται η ζωή τους. Δεν είναι όμως αυτό που υποστηρίζει ο Hobsbawn για τον απλό λαό. Για τους Κύπριους δεν ήταν ήρωες, αγωνιστές της δικαιοσύνης και άτομα άξια θαυμασμού. Για την αστυνομία και το κράτος είναι παράνομοι, εγκληματίες οι οποίοι πρέπει να συλληφθούν για να μπορέσουν να πατάξουν το έγκλημα, άποψη που υποστηρίζει και ο Hobsbawn. Για τους πλούσιους προστάτες τους είναι το μέσο για πραγματοποίηση των σκοπών τους και επίτευξη των συμφερόντων τους.

Η κοινωνική ληστεία είναι φαινόμενο του παρελθόντος και εμφανίστηκε σε περιοχές όπου επικρατεί μεγάλη ιδιο-

κτησία γης και συνυπάρχει με ένα ενδιάμεσο στρώμα ακτημόνων και ιδιοκτητών μικρών οικογενειακών εκμεταλλεύσεων. Δεν εμφανίστηκε σε περιοχές με μεγάλο αγροτικό προλεταριάτο διότι σταδιακά αποκτούσαν ταξική συνείδηση. Ενώ στο πρώτο σύστημα το χάσμα μεταξύ των πλούσιων και των φτωχών ήταν αγεφύρωτο με αποτέλεσμα να δημιουργούνται ληστές που τους καθοδηγούσαν οι bejek bashies. Σύμφωνα με το Vanderwood "στις περιοχές με εμπορευματοποιημένη γεωργία υπήρχε περιορισμένη ληστεία επειδή οι καπιταλιστές επιχειρηματίες είχαν τη βούληση, τα μέσα και την αστυνομία για να την ελέγξουν".

Άλλοι παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξη της ληστείας και αναφέρουν τόσο ο Hobsbawn όσο και ο Sant - Cassia είναι: (α) Ένα ανίσχυρο κράτος. (β) Μη ανεπτυγμένες εκλογικές διαδικασίες με αποτέλεσμα οι πολιτικοί να χρησιμοποιούν τη βία και αθέμιτα μέσα για να πετύχουν τους στόχους τους. (γ) Η επικράτηση του κινητού πλούτου που προσδίδει ανασφάλεια. (δ) Η έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ του πληθυσμού και (ε) η επικράτηση αναταραχής και συγκρούσεων για επίτευξη προσωπικών συμφερόντων. Δεν ήταν οι προκαπιταλιστές αγρότες ληστές που αναζητούσαν το δίκαιο τους, όπως αναφέρει ο Hobsbawn αλλά επιθυμούσαν πρόσκαιρα αγαθά όπως κέρδη και εξουσία και όχι την ανατροπή της κοινωνίας όπως αναφέρει ο Vanderwood. Αυτό ισχύει εν μέρη στην περίπτωση των Χασαμπουλίων γιατί δεν απέρριπταν τις παραδοσιακές αξίες με τη δράση τους (Hobsbawn) αλλά νόμος γι' αυτούς ήταν η εκδίκηση, έπαιρναν το νόμο στα χέρια τους τιμωρώντας προσωπικά όσους "έσφαλλαν".

Η εξιδανίκευση της ληστείας από το λαό είναι ακόμα ένα βασικό γνώρισμα αυτού του φαινομένου. "Οι ληστές ετύχχαναν κάποιου έστω διφορούμενου και φειδωλού θαυμασμού". Ενώ ο Hobsbawn θεωρεί το μύθο ως μια μεγέθυνση των πόθων του λαού για ισότητα και δικαιοσύνη σε ένα προπολιτικό κόσμο ο Block μιλά για το ρόλο της τρομοκρατίας στην καταστολή της αγροτικής αναταραχής.

Σ' αυτές τις κοινωνίες η δομή ήταν τέτοια που η τρομοκρατία και η αντεκδίκηση έχουν άμεσα προσωπικό στόχο με αποτέλεσμα οι συνέπειες τους να είναι περιορισμένες. Όμως η επίγνωση των αποτελεσμάτων από τους υπολοίπους επηρεάζει τον τρόπο που - 21 - συμμορφώνονται προς τους ληστές. Σύμφωνα με τους Ιταλούς κοινωνιολόγους Franchetti και Sonnino (1977) "οι

ληστές έχουν τέτοια βεβαιότητα για το κύρος τους σ' όλες τις τάξεις του πληθυσμού ώστε συχνά δε νιώθουν την ανάγκη να είναι βάνουσοι, αλλά διαπράττουν και τις βιαιότερες ενέργειες τους με τη μεγαλύτερη τυπική αβρότητα». Αυτό ισχύει και με τα Χασαμπουλιά οι οποίοι μετά την επικλήρυσή τους παρόλο που ο λαός ήταν ακόμα πιο κοντά τους και τους υποστήριζε εν τούτοις έγιναν πραγματικά τέρατα ακόμα και οι πιο καλόκαρδοι απ' αυτούς, όπως μας αναφέρει ο Καρεκλάς.

Οι ληστές δεν επιβιώνουν απλώς λόγω του φόβου που εμπνέουν αλλά ακμάζουν εξαιτίας της συναίνεσης και της συνηγορίας του αγροτικού πληθυσμού. Αυτή η συναίνεση δεν είναι "θετικού" τύπου αλλά "αρνητικού", αφού οδηγεί στην αδράνεια του αγροτικού κόσμου να οραματιστεί ένα καινούριο κόσμο. Η συνηγορία μπορεί να είναι ενεργητική και παθητική. Στην ενεργητική εδραιώνεται η εμπιστοσύνη ενώ στην παθητική υπάρχει απόκρυψη των παράνομων βιαιών ενεργειών με την αποδοχή του κατεστημένου. Συνήθως η ληστεία στο ατομικό επίπεδο βασίζεται σ' ένα πλέγμα ηθικών κωδικών, θέμα τιμής στα Χασαμπουλιά, επομένως η αντίδραση είναι αδύνατη γιατί αυτό σημαίνει αντιστάτωση στους ηθικούς κώδικες που διέπουν την κοινωνία. Το σημαντικό είναι ότι οι αγρότες στρέφονται εναντίον των ληστών μόνο όταν αυτοί παραβαίνουν κώδικες ηθικής συμπεριφοράς όπως για παράδειγμα οι απαγωγές και οι βιασμοί γυναικών όπως συνέβηκε σε αρκετές περιπτώσεις με τα Χασαμπουλιά.

Τέλος, όπως ο Sant - Cassia υποστηρίζει ότι "η ληστεία αποτελεί ένα υποπροϊόν μιας ειδικής κοινωνικής δομής" επηρεάζει η δημιουργία αγροτικής πολιτικής συνείδησης διότι η ληστεία επαναδρά στη διατήρηση ενός χαμηλού επιπέδου αγροτικής συνείδησης. Έτσι διαφωνεί με την άποψη του Hobsbawn ότι όταν εμφανίζεται πολιτική συνείδηση παρακμάζει το φαινόμενο της ληστείας, διότι η ληστεία έχει ήδη παρακμάσει

VIII. Σχολιασμός της συνέντευξης

Η συνέντευξη έγινε την 1η Νοεμβρίου 1999. Οι πληροφορίες που πήρα προέρχονται από την κ. Ήβη Ποταμίτη η οποία κατάγεται από τα

Μαμώνια της Πάφου - το χωριό των Χασαμπουλιών και το γιο της κον Γιώργο Ποταμίτη. Όπως μου έχει πει ο παππούς της ήταν σύγχρονος των Χασαμπουλιών και είχε μάλιστα προστριβές μαζί τους αφού όπως μου είπε χαρακτηριστικά "τους είχε κλέψει μια γκόμενα". Για να γλιτώσει έμεινε σαράντα μέρες κλεισμένος μέσα το "Τρέμυθο".

Η κ. Ήβη Ποταμίτη τους αποκαλεί Τούρκους ενώ στην πραγματικότητα είναι Τουρκοκύπριοι. Αυτό αποδεικνύει τη διαφορά που παρουσιάζεται και όχι μόνο δυσκολεύει την αποδοχή τους αλλά τη διευρύνει κιόλας γιατί τα Χασαμπουλιά διέπραξαν μια σειρά βιαιών εγκλημάτων έτσι οι "κακοί" είναι οι Τούρκοι ενώ οι "καλοί" είναι οι Τουρκοκύπριοι.

Μου τόνισε ότι έκαναν πολλά κακούργηματα και μου είπε χαρακτηριστικά ότι "τον άνδρα της Ελένης τον σκότωσαν για πλάκα χτυπώντας τον με τα όπλα τους κατ' επανάληψη". Στάθηκε ιδιαίτερα στους βιασμούς, χαρακτηρίζοντας τους εγκληματίες και κακούργους. Πάντα διάλεγαν όμορφες κοπέλες και όταν τις αφήγααν τις βίαζαν όλοι με τη σειρά και έφταναν στο σημείο να αιμορραγήσουν. Σε καμία περίπτωση όπως μου έχει πει δε θαυμάζονταν από τον απλό λαό αφού όταν τους βοηθούσε το έκανε γιατί τους φοβόταν διότι ήταν αδίσταχτοι. Από τη στιγμή που παραβίαζαν ηθικούς κώδικες όπως μου έχει λεχθεί από τον κ. Γιώργο Ποταμίτη ο οποίος έχει μελετήσει την ιστορία τους, δίνοντας έμφαση στους βιασμούς τότε είναι καταδικαστέοι από το λαό.

IX. Σχολιασμός της ταινίας "Τα Χασαμπουλιά"

"Η σημερινή ανακάλυψη των κοινωνικών ληστών είναι έργο των διανοουμένων - των συγγραφέων, των κινηματογραφιστών και ακόμη περισσότερο των ιστορικών" σύμφωνα με το Hobsbawn. Σήμερα η έννοια του ληστή εξιδανικεύεται και ρομαντικοποιείται. Τα διάφορα μυθιστορήματα που γράφτηκαν και οι ταινίες που γυρίστηκαν απευθύνονται στους κατοίκους των πόλεων και ζωντανεύουν μυθικούς ληστές οι οποίοι δεν αντέχουν στο χρόνο κάτω από φυσιολογικές συνθήκες. Το αξιοπρόσεχτο σύμφωνα με το Hobsbawn είναι ότι ο ήρωας ληστής επιβιώνει στη σύγχρονη βιομηχανική

επανάσταση του πολιτισμού ώστε να παρουσιάζεται στην πρωτότυπη μορφή του. Παρουσιάζεται η νοσταλγία για τη χαμένη αγνότητα και για την περιπέτεια στις προηγμένες κοινωνίες. Αυτό ακριβώς μένει όταν απογυμνώσουμε το τοπικό και κοινωνικό πλαίσιο της ληστείας: η ελευθερία, ο ηρωισμός και το όνειρο της δικαιοσύνης. Οι ταινίες των Γουέστερν και των γκάνγκστερς δίνουν έμφαση στο ηρωικό στοιχείο. Ο ληστής είναι γενναίος είτε δρα, είτε είναι θύμα. Πεθαίνει αψηφώντας το καθετί.

Στη συγκεκριμένη ταινία υπάρχει απομυθοποίηση των Χασαμπουλιών. Η πραγματικότητα παρουσιάζεται ως ένα σημείο και παρακάτω μπλέκονται όλα όσα αναφέρει ο Hobsbawn πιο πάνω. Παρουσιάζονται να παίρνουν το νόμο στα χέρια τους και να εκδικούνται όσους τους έβλαψαν προσωπικά αλλά και όσους έβλαψαν άλλους, κάτω φυσικά από την προτροπή των θυμάτων. Είναι αδίκαστοι και αποτελεσματικοί αφού εκτελούν με ακρίβεια το έργο τους. Οι χωρικοί τους φοβούνται και θέλουν να τα πηγαίνουν καλά μαζί τους.

Το έργο δίνει μεγάλη έμφαση στις σεξουαλικές δραστηριότητες των Χασαμπουλιών. Όλες οι γυναίκες που λαμβάνουν μέρος παρουσιάζονται να τους ποθούν και να τους τρέχουν ξοπίσω πράγμα το οποίο δε συμβαίνει στην πραγματικότητα αφού πολλές φορές τα Χασαμπουλιά απαγάγουν όμορφες γυναίκες και τις βιάζουν κατ' εξακολούθηση.

Στην ταινία επίσης εμφανίζονται και ιστορικές ανακρίβειες αφού παρουσιάζει τα τρία αδέρφια να δρουν μαζί ενώ στην πραγματικότητα ο Χασάν Πολύς είναι στη φυλακή και μετά από έξι χρόνια ξεκινά η εγκληματική δράση των δύο μικρότερων του αδελφίων. Παράλληλα τον παρουσιάζει να αποδρά από τη φυλακή και να ενώνεται μαζί τους πράγμα το οποίο δεν κατόρθωσε ποτέ. Όταν ο Καβουνής σκοτώνεται ύστερα από προδοσία ο Χασάν Πολύς, που είναι ο πρωταγωνιστής, παρουσιάζεται να προσπαθεί να ελευθερώσει τον Καϊμακάμη και την αρραβωνιαστικιά του που τους ακολουθούσε ενώ με βάση τα ιστορικά στοιχεία ο Χασανπολής βρισκόταν εκείνη την περίοδο στη φυλακή. Η ταινία τελειώνει με το σκοτωμό του Χασάν Πολύ από ένα αστυνομικό. Αξιοπρόσεκτο σημείο είναι το τραγούδι που βάζουν στο τέλος της ταινίας που ενδυναμώνει ακόμα περισσότερο την εξιδανίκευση. Το τραγούδι αναφέρεται στον πόθο τους για ελευθερία και περιπέτεια και στην γενναϊότητα τους. Ο Χασάν Πολύς παρουσιάζει

ζεται τίμιος, κάτι το οποίο ισχύει σε μεγάλο βαθμό αφού δεν έβλαψε άτομα αθώα σε αντίθεση με τα αδέρφια του, και η υπόλοιπη ομάδα το σεβεται και ακούει τη γνώμη του.

Αν παρακολουθήσει αυτή την ταινία κάποιος ο οποίος δεν είναι γνώστης της ιστορικής πραγματικότητας σίγουρα θα σχηματίσει λάθος εικόνα γι' αυτούς και θα τους θεωρήσει περισσότερο ως ήρωες παρά ως ληστές που αναζητούν την ελευθερία.

Χ. Το τραγούδι των Χασαμπουλίων

Το τραγούδι των Χασαμπουλίων μου το έχει δώσει ο κ. Γιώργος Ποταμίτης. Γράφτηκε από τον ποιητή Χριστόδουλο Τζιαπούρα (βλ. παράρτημα) ο οποίος ήταν γεωργός από την Πάφο, Κρήτου Τέρρα, και έγραψε αυτό το ποίημα λίγο μετά τη σύλληψη τους.

Το μακροσκελές αυτό ποίημα εξιστορεί όλη την ιστορία των Χασαμπουλίων και το γενικό συμπέρασμα μου είναι ότι δεν υπάρχει απομυθοποίηση. Μπορεί ο ποιητής σε κάποιους στίχους να τονίζει την εξυπνάδα τους και τη γρηγοράδα τους:

“Χασάν Πουλιά Χασάν Πουλιά σαν τα πουλιά πετούσαν

*διάφορα φορέματα καθ' ήμερα φορούσαν
Την μίαν ημέρα Τούρκικα την άλλην τα Ρωμάικα”*

Σ' άλλους στίχους τονίζει την ευστοχία τους και την καπατσούνη τους σε βαθμό που η ίδια η αστυνομία τους φοβάται - πράγμα τα οποίο συμβαίνει και στην πραγματικότητα:

“Τη σφαίρα επαιρνούσασι που μες το δαχτυλίδι

εν η απελπισία τους τζαι ο καλός τους τρόπος

άσκο σας ρε χασαμπουλιά ετρόμαζεν ο τόπος”

“Δκνο πόστα αστυνομικοί που τους επαπατεύκαν

γυρεύκαν τα χασαμπουλιά μα που τους εκοντεύκαν”

Παρακάτω λέει:

“Αλήθεια δώσαν τρουμπουνιές το αναμεταξύ τους

εν τζι εν μαχαίριν για σπαθί ε; ποίος πάει καρτζίν τους”.

Τονίζει επίσης τον πόθο τους για ελευθερία και περιπέτεια “άρεσκεν τους να φεύκοι την Κύπρο να γυρίζουν” αλλά

αυτά τα στοιχεία είναι μέρος της πραγματικότητας όπως μας αφηγείται και ο Καρεκλάς. Μπορεί να υπερβάλλει στο στίχο “σαν τα πουλιά πετούσαν” αλλά το αξιοσημείωτο είναι ότι δεν τους εξιδανικεύει, ούτε τους ηρωποιεί.

Παρουσιάζει τα εγκλήματα τα οποία είχαν κάνει και τονίζει όπως και η κ. Ήβη τους βιασμούς λέγοντας:

“όπου γυναίκαν όμορφη έθελαν να τη ρίζουν

Πα' τούτην ατιμίαν τους μετά επροδώθηκαν

ο ένας εσοκώθηκε οι δκνο παραδοθήκαν”

Δεν παραλείπει να αναφέρει τις βιαιότητες που διέπραξαν:

“Εκάμαν πράματα πολλά που ρέσσασιν τη φύση

έτο Θεό που πανοθκίον τζια ας τους συχωρήση”

Παρουσιάζει τη σύλληψη και την εκτέλεση τους ως δίκαιη και ως τιμωρία θεόδοτη για τα κακουργήματα που διέπραξαν τονίζοντας μάλιστα ότι τους είχαν καταραστεί

“Εν η κατάρα του παπά κι όλη αιτία εν τούτη”

“Τζαι της κρεμάλας το σιοινίν εν τρώεται της μαύρης

εσ' ένα λόγο τζαι λαλεί να μεν κάμης τζαι ναύρης”

ΧΙ. Συμπεράσματα

Η βασική ιστορική πηγή που χρησιμοποιήθηκε είναι του Κύπριου αστυνομικού επιθεωρητή Μιχάλη Καρεκλά ο οποίος άκουσε διαφορετικές εξιστορήσεις στα χωριά και οργάνωσε το υλικό του. Μπορεί να επηρεάστηκε σε κάποιο βαθμό από τον αγροτικό πληθυσμό και τους λαϊκούς ποιητές που μπορεί να είχαν εξαγνίσει τις ποταπές σκηνές που διέπραξαν τα Χασαμπουλιά αλλά πιστεύω ότι ο Καρεκλάς δίνει το μεγαλύτερο μέρος της πραγματικότητας χωρίς να υπερβάλλει. Παρουσιάζει το Χασάν Πουλή να διαπράττει εγκλήματα για λόγους τιμής και δε βλέπει κανένα αθώο και τελικά παραδίνεται διατηρώντας άθικτη την τιμή της οικογένειάς του. Τα δύο όμως μικρότερα του αδέρφια καταλήγουν στη διαφθορά και την εκμετάλλευση και αμαυρώνουν την τιμή της οικογένειάς τους.

Συμπερασματικά, από τα ιστορικά στοιχεία που μας δίνει ο Καρεκλάς, τις αφηγήσεις της κ. Ήβης Ποταμίτου και το τραγούδι των Χασαμπουλίων που γρά-

φτηκε από ένα απλό άνθρωπο του λαού ο οποίος αντικατοπτρίζει τις γνώμες όλων των υπόλοιπων και την κυπριακή κοινωνία της συγκεκριμένης εποχής τείνω να συμφωνήσω με τον Paul Sant - Cassia. Η ληστεία στην Κύπρο έχει τα δικά της ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και δεν αποτελεί μια προπολιτική μορφή διαμαρτυρίας ούτε και μέσο καταστολής των αγροτικών αναταραχών όπως υποστηρίζει ο Hobsbawn. Πρόκειται για μια προσωπική υπόθεση (λόγος τιμής), η οποία μετατοπίζεται και δεν καθυστερεί να πάρει μεγάλες διαστάσεις στην επαρχία Πάφου. Μπλέκονται συμφέροντα, ανθρώπινα πάθη και καταλήγουν στα εγκλήματα. Παρόλο που ο λαός τους βοηθά γιατί τους φοβάται και είναι σε κάποιο βαθμό συνένοχος εν τούτοις δεν παύουν να είναι καταδικαστέοι γιατί έχουν παραβιάσει ηθικούς κώδικες.

Τα Χασαμπουλιά δεν έγιναν ποτέ ήρωες, “δεν ενσωματώθηκαν ποτέ στην κυπριακή ρητορική” γιατί ξεπέρασαν τα όρια της κοινωνίας τους. Ξεκίνησαν από αντίδραση και μη ανοχή στην αμαύρωση της τιμής τους όμως κατέληξαν να είναι εγκληματίες. Αυτό δεν το ανέχεται η τιμιότητα του κυπριακού λαού. Τα Χασαμπουλιά ποτέ δεν απέρριψαν την παραδοσιακή γκάμα αξιών “ποτέ δεν ζήτησαν να μην υπάρχουν αφεντικά” όπως αναφέρει ο Hobsbawn δεν αγωνίστηκαν για αλλαγή, δεν είχαν όραμα όπως για παράδειγμα οι κλέφτες στην Ελλάδα που έλαβαν μέρος στην Ελληνική Επανάσταση, δεν αγωνίστηκαν για τίμια ιδανικά γι' αυτό δεν ηρωποιήθηκαν, δεν αποτέλεσαν πρότυπα θαυμασμού και γενναιοσύνης όσο γενναίοι και να υπήρξαν.

Βιβλιογραφία

- Hobsbawn, Eric Οι Ληστές
Katsiaounis, Rolandos Labour, Society and Politics in Cyprus
Sant - Cassia, Paul Η Κοινωνική Ληστεία στην Κύπρο
Παπαδημήτρης, Παναγιώτης 1979-80 Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου 1878-1978 Τόμος Β' Λευκωσία, Εκδόσεις Επιφανείου

* Η Κατερίνα Κόκκινου είναι φοιτήτρια στο Παν. Κύπρου